

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Τὸ θέμα «Ὁ Πλάτων καὶ ἡ γερμανικὴ φιλοσοφία» εἶναι πολυδιάστατο καὶ ἡ πραγματεία του «δεῖται χρόνου μακροῦ». Τὸ βῆμα ὅμως αὐτὸ σήμερα δὲν παρέχει εὐμάρεια χρόνου. Ἄς ἀρκεσθοῦμε, ἄρα, πρῶτα, σὲ ὀλιγόλογη μνεία γνωμῶν γιὰ τὴν καθοριστικὴ παρουσία τοῦ πλατωνισμοῦ στὴν εὐρωπαϊκὴ τουλάχιστον φιλοσοφία, καὶ σὲ ὀλιγόλογη ἐπίσης ἔκθεση τῶν διαφορῶν τρόπων τῆς ἀναδοχῆς τοῦ πλατωνισμοῦ ἀπὸ τοὺς εὐρωπαίους φιλοσόφους.

Ὁ Ἀγγλὸς φιλόσοφος Whitehead ἀποτολμάει, στὸ ἐκδομένο τὸ 1929 ἔργο του *Process and Reality* (σ. 3), νὰ ἐκφράσει τὴ γνώμη ὅτι ἀποτελοῦν ὑποσημειώσεις ἀπλῶς στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος τὰ ἔργα τῶν μεταγενεστέρων του φιλοσόφων. Καὶ ὁ Jacques Chevalier, στὸ ἐκδομένο τὸ 1955 ἔργο του *Histoire de la pensée*, τόμος I, *La pensée antique* (σ. 61), γράφει, ὅτι «philosopher, c'est platoniser». Πιὸ συγκρατημένα ὁ Jean-Louis Vieillard-Baron, στὸ ἐκδομένο τὸ 1988 ἔργο του *Platonisme et l'interprétation de Platon à l'époque moderne* (σσ. 15-16), προτείνει: «se servir de l'œuvre de Platon... comme d'un miroir vivant où chaque philosophie se reflète en se constituant». Ὀλίγα χρόνια πρίν, ὁ Victor Goldschmidt, στὸ ἐκδομένο τὸ 1970 ἔργο του *Platonisme et pensée contemporaine* (σ. 264), ἐκφράζει τὴ γνώμη ὅτι «θὰ ἦταν δυνατόν, ὁ Πλάτων... νὰ δείξει ἴσως τὴν ὁδὸ, τὴ μόνη ἀνοικτὴ σήμερα» γιὰ «καινούργιο προσανατολισμὸ» τῆς φιλοσοφίας.

Ὑπενθυμίζω, ἤδη, ὅτι ὁ Πλάτων ἀπέστεργε μᾶλλον τὴ δημιουργία συστήματος φιλοσοφίας καὶ ὅτι πάντως δὲν τὴν ἐπιδίωξε. Ὁ ἀ-συστηματικὸς ὅμως χαρακτήρας τῆς φιλοσοφίας του εἶχε ὡς συνέπεια καὶ τὸν διαφορισμένο τρόπο τῆς ἀναδοχῆς της ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους του φιλοσόφους: ἄλλοτε ἄμεσα καὶ ἄμικτα, ἔστω ἀποσπασματικὰ πάντοτε, ἄλλοτε δίχως ἀνάγνωση τῶν κειμένων της ἢ κατὰ πρόσμιξη μὲ ἀλλότρια θεωρήματα, καὶ σὲ παραλλαγμένη μορφή της πρὸς ρηχότητα καὶ σχηματικότητα· ὥστε καὶ νὰ ἐμφανίζεται ὁ Πλάτων μὲ ὑπερτονισμὸ στοιχείων, ἄλλοτε, λογοκρατίας, ἄλλοτε μυστικισμοῦ ἢ καὶ προδρομικὰ χριστιανικῆς εἴτε ρομαντικῆς πνευματικότητας, ἢ νὰ προβάλλεται πρὸς ἠθικοπαιδαγωγικὴ ἀπλῶς χρῆση τῆς

διδασκαλίας του είτε πρὸς ἀναδιάπλαση ἐννοιῶν τῆς μεταφυσικῆς του. Εὐλογία κάπως, ἄρα, ἦταν ἡ εὐχὴ τοῦ Leibniz, ἡ ἐκφρασμένη στὴν πρὸς τὸν Rémond de Montmort ἐπιστολὴ τῆς 11 Φεβρουαρίου 1715, ὅπου ἔγραφε: "Ἄν κάποιος συγκροτοῦσε τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος ὡς σύστημα, θὰ προσέφερε ὑπηρεσία μεγάλη στὸ ἀνθρώπινο γένος.

Καὶ τώρα προβαίνομε στὴν ἐκθεση μὲ τρόπο συγκεκριμένο τῆς παρουσίας τοῦ πλατωνισμοῦ στὴ γερμανικὴ φιλοσοφία. Καὶ αὐτονόητο εἶναι ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν ἡ ἐκθεση αὐτὴ νὰ ἔχει πληρότητα.

Ἀξίζει νὰ ἐπισημανθεῖ ὡς ἔντονα ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος, ἔστω μὲ γνωριμία ἔμμεση, ἀλλὰ μὲ θαυμασμό καὶ ζῆλο πρὸς αὐτήν, ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώιμους ἐκπροσώπους τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας, ὁ Johannes Reuchlin, ἡ σὲ μετάπλαση ἐλληνικὴ τοῦ ὀνόματος Καπνίων. Ὁ καὶ θεολόγος αὐτὸς καὶ φιλόλογος καὶ νομικὸς ἔζησε ἀπὸ τὸ 1455 ἕως τὸ 1522. Ἱστορικὰ τοποθετεῖται μεταξὺ τοῦ Rudolf Agricola, κατὰ δέκα ἔτη πρεσβυτέρου του, καὶ τοῦ διάσημου ἔκτοτε Μελάγχθονος. Ὁ Agricola εἶχε μεταφράσει τὸ 1477 σὲ λατινικὴ γλῶσσα τὸν νομιζόμενο τότε γνήσιο διάλογο τοῦ Πλάτωνος *Ἀξίохος ἢ περὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς* καὶ ἦταν μαθητὴς καὶ θαυμαστὴς τοῦ περίφημου Nicolaus Cusanus, οἰκείου μὲ τὴ βυζαντινὴ φιλοσοφία καὶ γνωστοῦ προπάντων ὡς θεωρητικοῦ τῆς coincidentia oppositorum καὶ τῆς docta ignorantia. Χαρακτηριστικὴ τοῦ ἔργου τοῦ Reuchlin εἶναι ἡ προσπάθεια γιὰ διαμόρφωση κοσμολογίας κατὰ σύνθεση τοῦ πλατωνισμοῦ τῆς Φλωρεντίας, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Marsilio Ficino, μὲ τὴν ἑβραϊκὴ Kabbale.

Τὸν δέκατο ἑβδόμο αἰῶνα ἡ πνευματικὴ ἀκτινοβολία τοῦ Πλάτωνος, καὶ μάλιστα ἡ ρητὴ ἀναφορὰ στὸ ἔργο του, εἶναι πολὺ μειωμένη. Μόλις ἐμφανίζεται ὁ πλατωνισμὸς τοῦ Cambridge μὲ τὸν Ralph Gudworth καὶ τὸν Henry More. Σὲ ἀντίθεση, ὅμως, πρὸς τὸ πνευματικὸ αὐτὸ κλίμα τῆς Εὐρώπης, τὸ ἐλάχιστο πλατωνικὸ τότε, ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς Γερμανίας Leibniz ἔχει βαθύτατη οἰκειότητα μὲ τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος καὶ περιβάλλει μὲ ἄκρα ἐκτίμηση τὴ φιλοσοφία του, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἐγκρίνει τὴν ποιητικὴ συχνὰ ἐκφρασὴ του γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς φιλοσοφικῆς ἀλήθειας. Εἶχε ἀρχίσει τὴ μελέτη διαλόγων τοῦ Πλάτωνος σὲ ἡλικία δέκα πέντε ἐτῶν. Καὶ σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του διατήρησε τὴν ἐπικοινωνία του μὲ τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος, ὅπως μαρτυροῦν πολλὲς παραπομπές του ρητὲς ἢ σιωπηρὲς σὲ χωρία ἔργων τοῦ Πλάτωνος. Προπάντων ὅμως δὲν ἔχει διστάσει νὰ ἐγκωμιάσει

ἐπανελημμένα τὴν ἠθικὴ τοῦ Πλάτωνος ἢ καὶ τὴ μεταφυσικὴ του, καὶ μάλιστα νὰ δηλώσει τὸν ταυτισμὸ τῶν «μονάδων», βασικῶν ἐννοιῶν τῆς ἰδικῆς του φιλοσοφίας, μὲ τὰ «ὄντως ὄντα» ἢ τὶς ιδέες τοῦ Πλάτωνος. Ἴδου χωρίο ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Hinschius τῆς 25 Ἰουλίου 1707: «Interim pulcherrima sunt multa Platonis dogmata...esse in divina mente mundum intelligibilem quem ego quoque vocare soleo regionem idearum. Objectum sapientiae esse τὰ ὄντως ὄντα, substantias nempe simplices, quae a me Monades appellantur». Ὁ ἴδιος ἄρα πίστευε στὴν πνευματικὴ του συγγένεια μὲ τὸν Πλάτωνα· ὅ,τι ὑποσημαίνει καὶ βαθύ, ἔστω ἔμμεσο, ἐπηρεασμὸ τοῦ ἀπὸ αὐτόν. Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ συγγένεια Leibniz καὶ Πλάτωνος ὑπερτονίζεται ἀπὸ τὸν Kant, ἐνῶ μὲ ἀκρίβεια ἔχει ἐκτεθεῖ στὸ ἐπανεκδομένο το 1962 (σ. XII καὶ passim) ἔργο τοῦ Cassirer γιὰ τὸ σύστημα τοῦ Leibniz.

Ἐνῶ στὸ πρῶτο ἥμισυ τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα, ὕστερα καὶ ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Leibniz, τὸ 1716, ἐμφανίζεται περιορισμένο τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν Πλάτωνα καὶ εἶναι σπάνια ἡ μνημία τῆς φιλοσοφίας του, καὶ μόνο σχεδὸν σὲ θεολογικὲς συζητήσεις, ἀντίθετα ὑπάρχει στὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ ἴδιου αἰῶνα σημαντικώτατη ἀναζωογόνηση τοῦ Πλατωνισμοῦ, μὲ διάφορα ἔργα, ἔστω χωρὶς συνολικὴ τὸ καθένα σχέση μὲ τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα, μὲ τίτλο *Σύστημα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας* (*System der platonischen Philosophie*), ἔργο τοῦ Tennemann, ἐκδομένο τὰ ἔτη 1792 ἕως 1795. Ἀξίζει νὰ μνημονευθεῖ τὸ ἔργο τοῦ Eberhard *Νέα Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους* (*Neue Apologie des Sokrates*), ἐκδομένο σὲ δεύτερη ἔκδοση διτομῇ τὸ 1776. Ὁ μαθητὴς αὐτοῦ τοῦ Wolff καὶ δάσκαλος ὕστερα τοῦ Schleiermacher, δὲν κατορθώνει βαθιὰ σύλληψη τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος, καὶ μᾶλλον, διαμέσου τῆς προβολῆς τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου τοῦ Σωκράτους, ἀξιοποιεῖ τὸν πλατωνισμό γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς λογοκρατικῆς ἠθικῆς. Ἐξ ἄλλου, ὅμως στὸν ἐναρκτήριο Λόγο του ὡς καθηγητοῦ φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Halle, μὲ τίτλο *Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν μερῶν τῆς* (*Von dem Begriffe der Philosophie und ihren Teilen*, παρ. 7 καὶ παρ. 16), ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπανιδρύσει τὸ ὑπερβατικὸ νόημα τῆς λέξεως Ἰδέα. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ μνημονευθεῖ τὸ ἔργο τοῦ Engel *Δοκιμὴ μιᾶς μεθόδου πρὸς ἀνάπτυξη τῆς θεωρίας τοῦ νοῦ ἀπὸ τοὺς πλατωνικοὺς Διαλόγους*, ἐκδομένο στὸ Βερολίνο τὸ 1780, μὲ πρόθεση προπάντων ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς πλατωνικῆς παιδαγωγικῆς. Ὑπενθυμίζω ὅτι ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἐκδόθηκε ἡ *Kritik der reinen Vernunft* τοῦ Kant. Πιο ἀξιοσημεῖωτο εἶναι τὸ ἐκδομένο πρὶν ἀπὸ τὸ 1768 ἔργο τοῦ Moses Mendelssohn μὲ τίτλο *Φαίδων*, μὲ θέμα τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ μὲ πρόθεση νὰ ἐκσυγχρονίσῃ τὴν πλατωνικὴ ἐπιχειρηματολογία. Καὶ ὁ Kant καὶ ὁ Hegel σχολίασαν τὸ «ἐπιχείρημα τοῦ Mendelssohn», μάλιστα ὁ Hegel τὸ ὑποστηρίζει ἐναντίον τῆς κριτικῆς του

ἀπὸ τὸν Kant, ἀλλὰ καὶ ἐπικρίνει τὸν Mendelssohn, ὅτι παραμόρφωσε τὴ θεωρία τοῦ Πλάτωνος μὲ τὴ μετατροπὴ τῆς σὲ μεταφυσικὴ Βολφειανή, πολὺ κατώτερη ἀπὸ τοὺς διαλογισμοὺς τοῦ Πλάτωνος. Ἀναμφίβολα, πιὸ σημαντικὸ ἀκόμη εἶναι καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ συμβολή του πρὸς τὴ σύγχρονη μέθοδο τῶν πλατωνικῶν σπουδῶν, τὸ μνημονευμένο ἤδη ἔργο τοῦ Tennemann, μὲ τὸν φιλόδοξο τίτλο *Σύστημα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας*. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἐνέχει μελέτη συνολικὴ τοῦ ἔργου τοῦ Πλάτωνος καὶ προσπάθεια γιὰ μὴ ἀγνόηση τῆς χρονολογικῆς σειρᾶς τῶν διαλόγων, ἔστω καὶ ἂν πρὸς σύλληψη καὶ διάταξη τῶν πλατωνικῶν νοημάτων χρησιμοποιεῖ καντιανὲς ἔννοιες, ἐκλαϊκευμένες κάπως ἀπὸ τὸν Reinhold, μὲ συνέπεια τὴ σχηματικὴ συχνὰ καὶ παραμορφωτικὴ ἐρμηνεία τῶν πλατωνικῶν νοημάτων.

Ἀξιοὶ ὅμως νὰ μνημονευθοῦν εἶναι καὶ ὅσοι τὴν ἴδια ἐποχὴ πρόβαλαν τὸν Πλάτωνα ὡς φιλόσοφο μὲ τάσεις ἐσωτερισμοῦ εἴτε προδρομικὸ τοῦ χριστιανισμοῦ. Πρῶτος μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ὁ Hamann, μὲ τὰ ἔργα του *Sokratische Denkwürdigkeiten*, ἐκδόμενο τὸ 1759, καὶ *Wolken*, ἐκδόμενο τὸ 1761, ἔργα διάσημα καὶ μὲ ἀρκετὴ πρωτοτυπία, ὅπου ἐκφράζεται ὁ θαυμασμὸς τοῦ συγγραφέα τοὺς γιὰ τὸν Σωκράτη καὶ διαφαίνεται ἡ προσπάθειά του νὰ ταυτίσει ἠθικὰ τὸν ἥρωά του, ἢ ἔστω σχεδόν, μὲ τὸν ἑαυτό του. Μαθητὴς κάπως τοῦ Hamann, καθὼς καὶ τοῦ Herder, ὁ Kleuker ἄρχισε τὴν ὑπεράσπιση τοῦ πλατωνισμοῦ τὸ 1777 μὲ τὴν ἀπάντησή του πρὸς τὸ ἐρώτημα τοῦ Wieland, δημοσιευμένο στὸ *Deutsches Merkur* ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο 1776, γιὰ τὴν ἀξία ἢ ἀπαξία τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τοῦ μυστικισμοῦ καὶ γιὰ τὸν βαθμὸ τῆς ἀξίας τῶν ἀντιπλατωνιστῶν. Ὑποστηρίζει ἐκεῖ τὴν ἔξαρση ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὡς ὑπέρτερου ἀπὸ τὴν ἀπλῶς «τέχνη» καὶ ὡς ἐνοποιητικὸ τῶν προσπαθειῶν ὅλων τῶν ἀνώτερων πνευματικῶν προσωπικοτήτων. Ἐπιμένει ὅτι ὁ πλατωνισμὸς ἀποτελεῖ «παράδοση», ὃχι ἀπολιθωμένη, ἀλλὰ ζωντανή. Ὑστερα, ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Herder, ἀναζητεῖ δεσμοὺς πνευματικοὺς μεταξὺ Πλάτωνος καὶ Ζωροάστρου. Ἐξ ἄλλου, ἂν καὶ ἡ ἐπιστημοσύνη του καὶ ἡ κλίση του ἔστρεφε τὸ ἐνδιαφέρον του προπάντων πρὸς τὴ μελέτη καὶ ἐρμηνεία τῆς Βίβλου, καὶ ἰδιαίτερα τῶν προφητῶν, ἐπιδόθηκε ὅμως στὴ μετάφραση τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος καὶ μὲ τὸν τρόπο του συνέβαλε στὴν ἀνανέωση τῶν πλατωνικῶν σπουδῶν. Ὁ πολὺς Jacobi, ἰσότιμος σχεδὸν τοῦ Kant κατὰ Hegel, προστάτης καὶ τοῦ Kleuker, εἶναι καὶ αὐτὸς διαποτισμένος ἀπὸ στοιχεῖα τοῦ πλατωνισμοῦ, ἐκδηλα σὲ διάφορα ἔργα του. Ἀλλωστε καὶ ρητὰ ἐκφράζει τὸν θαυμασμό του γιὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὴ φιλοσοφία του. Σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Neeb τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1814 γράφει: «Γιὰ μένα ὁ Πλάτων εἶναι ὁ γίγας μεταξὺ τῶν διανοητῶν» καὶ τὸ 1817 χαρακτηρίζει «θαυμάσιο» τὸν διάλογο τοῦ

Πλάτωνος για τον πολιτικό. Ἀλλὰ ἐννοεῖ τὸν Πλάτωνα σχηματικὰ πολὺ καὶ παραμορφωτικά, ὥστε καὶ νὰ τονίζει τὴ μεγάλη ἀξία καὶ τὴν ἀντίθεση δύο ἀσυμβίβαστων μεταξύ τους φιλοσοφιῶν, τοῦ πλατωνισμοῦ καὶ τοῦ σπιννοζισμοῦ. Εἶναι ἄρα ὁ Jacobi σὲ μικρότερο βαθμὸ πλατωνικὸς ἀπὸ τὸν Tennemann ἢ ἀπὸ τὸν ὁλλανδὸ Hemsterhuis.

Ἐγγύτερος πρὸς τὸν Πλάτωνα εἶναι ὁ κόμης Stolberg, μεταφραστὴς πολλῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, παρακινήμενος στὴν μετάφρασή τους καὶ ἀπὸ τὴν πρόθεση γιὰ ἠθικὰ ἐποικοδομητικὴ χρῆση τοῦ πλατωνισμοῦ, πρὸς ἐμπέδωση τοῦ χριστιανικοῦ συναισθήματος καὶ φρονήματος, ἐννοημένου μᾶλλον στὴν αὐγουστίνηια παράδοση. Χαρακτηρίζει τὸν Πλάτωνα ὡς προδρομικὸ χριστιανικὸ φιλόσοφο, μὲ ἐπὶ κλήση καὶ τῆς γνώμης τοῦ Ἰουστίνου, ὅτι ὅσοι εἶχαν ζήσει κατὰ τὶς ἐπιταγὰς τοῦ Λόγου, ἦσαν χριστιανοί, ἔστω καὶ ἂν θεωρήθηκαν ἄθεοι. Ὀλιγότερο οἰκεῖος πρὸς τὴν οὐσία τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος εἶναι ὁ Schlosser, φίλος τοῦ Stolberg καὶ γαμβρὸς τοῦ Goethe, χαρακτηρισμένος ἀπὸ τὸν Kant ὡς ἐρασιτέχνης στὴ φιλοσοφία μὲ ὕφος ἀριστοκράτη. Εἶχε μεταφράσει τὶς Ἐπιστολὰς τοῦ Πλάτωνος τὸ 1795 καὶ εἶχε συγγράψει δύο ἔργα στὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος, τὸ *Συμπόσιο* (*Das Gastmahl*) τὸ 1794, καὶ τὴ *Συνέχεια τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου γιὰ τὸν ἔρωτα* (*Fortsetzung des platonischen Gesprächs von der Liebe*) τὸ 1796. Καὶ οἱ μεταφράσεις του καὶ τὰ ἔργα του, ἂν καὶ δίχως φιλοσοφικὸ βάθος, ἐπιμαρτυροῦν τὶς ἐπιδράσεις τοῦ Πλάτωνος στὸ γερμανικὸ πνεῦμα τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα.

Ἡ ἀναζωογόνηση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος στὴ Γερμανία τῶν τεσσάρων τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὴν εὐρύτερη τάση πρὸς ἐπιστροφή στὸν παραδοσιακὸ ἀνθρωπισμὸ, τὴν ὑποκινήμενη ἀπὸ ἔργα τοῦ Herder, τοῦ Lessing καὶ τοῦ Winckelmann, καὶ τὴν ἀπότοκὴ τῆς εἰσαγωγῆς στὴν ἐκπαίδευση τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν. Ἀξίζει ἐξ ἄλλου νὰ μνημονευθεῖ καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ ἔργου τοῦ ὁλλανδοῦ Hemsterhuis, φλογεροῦ πλατωνιστῆ, ἐγγύτερου καὶ ἀπὸ τὸν Tenneman πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος. Οἱ διάλογοί του εἶχαν μεταφρασθεῖ στὴ γερμανικὴ γλῶσσα καὶ εἶχαν ἐξαίρετη ἀπήχηση. Πολλὰ ὀφείλουν σ' αὐτὸν ὁ Novalis, ὁ Schleiermacher, ὁ Friedrich Schlegel, ὁ Schelling καὶ ὁ Hegel.

Ὑπῆρξε ὅμως στὴ διάρκεια τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα καὶ ὀξύτατη ἀντίθεση πρὸς τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Jacob Brucker, γερμανὸς διάσημος στὴν ἐποχὴ του συγγραφεὺς τῆς λατινικὰ γραμμένης *Historia critica philosophiae*, ἐκδομένης τὰ ἔτη 1742 καὶ 1744, καὶ σὲ δεύτερη ἐκδοση τὸ ἔτος 1767, στὸ ἑκατοντασέλιδο ἄρθρο του γιὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι δριμύτατα ἐπικριτικὸς τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ ὅλων ὅσοι τὴν θαυμάζουν

ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως τὴν ἐποχὴ τοῦ. Ἐχει στηριχθεῖ σὲ ὅσα γράφτηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς ἐπικρίση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος καὶ χαρακτηρίζει τοὺς διαλόγους τοῦ συμπύλημα ξένων γνωμῶν, δίχως συνοχὴ μεταξὺ τῶν μερῶν τους, καὶ γραμμένους σὲ ὕφος ἐπιδιωγμένα σκοτεινό. Ὁμολογεῖ, ἐξ ἄλλου, ὅτι δὲν εἶχε μελετήσῃ τὰ κείμενα τοῦ Πλάτωνος στὸ πρωτότυπο, ἀλλὰ στὴν μετάφραση τοῦ Marsilio Ficino τοῦ 1473-1474 καὶ στὴν μετάφραση τοῦ Jean de Serres τοῦ 1578. Ὑπερβαίνει, στὴν ἐπικριτικὴ πρὸς τὸν Πλάτωνα διάθεση, καὶ τὸν σύγχρονό μας Karl Popper, συγγραφέα καὶ αὐτὸν περὶ Πλάτωνος δίχως ἀνάγνωση τῶν κειμένων στὸ πρωτότυπο. Ὁ ἀντιπλατωνισμὸς ὅμως τοῦ Brucker δὲν ἐμπόδισε τὴν ἀναβίωση καὶ τὴ μεγάλη ἐπιρροὴ τοῦ πλατωνισμοῦ στὴ Γερμανία τοῦ ὕστερου δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα.

Ὁ Kant εἶχε μελετήσῃ τὸ ἄρθρο τοῦ Brucker γιὰ τὸν Πλάτωνα καὶ δὲν εἶχε μελετήσῃ τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος στὸ πρωτότυπο. Παρὰ ταῦτα ὅμως δὲν εἶχε τὴν ἀρνητικὴ διάθεση τοῦ Brucker πρὸς τὸν κορυφαῖο Ἑλληνα φιλόσοφο, ἀλλὰ εἶχε κριτικὴ ἀπλῶς στάση, ὅχι καὶ δίχως θαυμασμό. Ἀλλωστε ὁ τίτλος ἤδη τῆς ἀπὸ τὸ 1770 διατριβῆς τοῦ *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis* μαρτυρεῖ τὴ σχέση τοῦ πρὸς τὴν πλατωνικὴ βασικὰ διάκριση «αἰσθητοῦ» καὶ «νοητοῦ», ἔστω ἔμμεσα ἐπηρεαστικὴ τοῦ, διαμέσου δηλαδὴ τοῦ εἰσαγμένου ἀπὸ τὸν γερμανὸ Μελάγχθωνα διάχυτου πλατωνισμοῦ στὴ φιλοσοφικὴ παράδοση τῆς Γερμανίας. Συμβαίνει ὅμως καὶ νὰ ἐπαινεῖ ὁ ὄψιμος Kant τὸν Πλάτωνα ὡς «μαθηματικὸν ἐπίσης καὶ φιλόσοφον» καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν σύλληψη τῶν μαθηματικῶν ὡς ἐπιστήμης καθαρῆς ἀπὸ ἐμπειρικὰ στοιχεῖα. Ἀλλὰ καὶ στὴ διατριβὴ τοῦ ἤδη τοῦ 1770 ἐξαίρει τὴ σύλληψη ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τοῦ «ἠθικοῦ ιδεώδους». Γράφει ἐκεῖ: «ὁ μέγιστος βαθμὸς τελειότητος ἀποκαλεῖται σήμερα ιδεῶδες, ιδέα τοῦ Πλάτωνος (π.χ. ἡ ιδέα τοῦ γιὰ τὴν πολιτεία)». Καὶ μετὰ δέκα χρόνια, στὴν *Kritik der reinen Vernunft*, προασπίζει, ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Brucker, τὴν ιδεατὴ πολιτεία τοῦ Πλάτωνος ὡς ιδεῶδες ἠθικῆς τελειότητος. Ἐπίσης ὁ Kant, καὶ σὲ ἄλλα ἔργα τοῦ προασπίζει τὴν πλατωνικὴ σύλληψη τῆς ιδέας ὡς πρὸς τὴν σχέση της μὲ τὰ πράγματα, καθὼς καὶ τοῦ κόσμου ὡς συστήματος τελολογικὰ συναρτημένου μὲ ἀναφορὰ στὶς ιδέες. Ἐξ ἄλλου, καὶ ὅταν ἐπικρίνει τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος ὡς πρὸς συγκεκριμένα θέματα, μὲ ὅχι ἄμεση ἄλλωστε καὶ συχνὰ σφαλερὴ ἢ ἐλλειπτικὴ γνώση τῶν σχετικῶν γνωμῶν τοῦ Ἑλλήνου φιλοσόφου, δὲν ἀποβάλλει τὴ μεγάλη

έκτίμηση πρὸς αὐτόν. Ἡ συνολικὴ ἐπιφυλακτικὴ στάση τοῦ Kant πρὸς τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος ἐκφράζεται κάπως μὲ τὸ χωρίο τῆς *Kritik der reinen Vernunft*, ὅπου γράφει: «ἡ ὑπέροχη γλῶσσα, ἡ χρησιμοποιημένη ἀπὸ τὸν Πλάτωνα...εἶναι ἄριστα δεκτικὴ γιὰ ἐρμηνεῖα πρὸς μετρημένη καὶ σύμφωνη μὲ τὴ φύση τῶν πραγμάτων». Ἀνάλυση ωραία καὶ περιοριστικὴ τοῦ κύρους τῆς κριτικῆς αὐτῆς γνώμης τοῦ Kant γιὰ τὸν Πλάτωνα ὑπάρχει στὸ ἐκδομένο τὸ 1979 βιβλίο τοῦ Jean-Louis Vieillard-Baron, *Platon et l'idéalisme allemand (1770-1830)*, σσ. 51-56.

Τὴν πνευματικὴ συγγένεια τοῦ Kant, εἰδικότερα ὡς φιλοσόφου τῆς ἠθικῆς, πρὸς τὸν Πλάτωνα, ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη ἢ καὶ τὸν Δημόκριτο, καὶ τὶς ὀφειλές του ἐνδεχόμενα, ἔμμεσες ἔστω, πρὸς αὐτοὺς εἶχα παρουσιάσει ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, στὶς 6 Δεκεμβρίου 1988, μὲ ὁμιλία μου γιὰ τὴν *Kritik der praktischen Vernunft* ἀπὸ ἀφορμὴ τῆ διακοσιοστῆ ἐπέτειο τῆς πρώτης ἐκδόσεώς της. Ἡ ὁμιλία μου αὐτὴ εἶναι ἤδη ἀναδημοσιευμένη ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν στὸ βιβλίο μου τοῦ 1990 *Φιλοσοφία καὶ Διαλεκτικὴ*.

Στὴ δωδεκαετία 1795-1806 ὑπῆρξε, ὡς γνωστόν, πνευματικὴ δράση ἐντονὴ στὴ Γερμανία, καὶ ἰδιαίτερα στὴν Ἰένα. Ὁ Fichte προσπαθοῦσε ριζικὴ πνευματικὴ δημιουργία. Νέοι τότε φιλόσοφοι καὶ ποιητές, χαρακτηρισμένοι ὡς ρωμαντικοὶ εἴτε ὡς ἰδεαλιστές, ἐπιχειροῦσαν πνευματικὴ ἐξόρμηση, οἷονεὶ ἀναγεννησιακὴ. Φιλοσοφία καὶ ποίηση, ἐναρμόνια μᾶλλον μεταξύ τους, ἔχουν εὖρει στὰ πρόσωπα τῶν νέων αὐτῶν, Schelling, Hölderlin, Hegel, Friedrich Schlegel ἢ καὶ Schleiermacher καὶ ἄλλων, ἐνθουσιῶδεις καὶ προικισμένους σκαπανεῖς. Ὅλοι αὐτοί, λοιπόν, στὸν πνευματικὸ προσανατολισμό τους, ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του, ὑπέχουν ἄμεσο ἢ ἔμμεσο ἐπηρεασμὸ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ἀναφέρονται ρητὰ σ' αὐτόν ἢ καὶ τοποθετοῦνται ὡς πρὸς σ' αὐτόν. Ἄς θυμηθοῦμε τὴν φράση τοῦ Hölderlin: «Πιστεύω, τελικὰ θὰ δηλώσομε ὅλοι: ἅγιε Πλάτων, συγγνώμην! Ἐχουν ἁμαρτήσῃ τόσο βαριὰ ἐναντίον σου». Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Fichte, ἂν καὶ ἀντιπλατωνικὸς ρητὰ, καὶ ὡς ἀρνητὴς ἐξ ἄλλου τῆς φιλοσοφίας τοῦ παρελθόντος, ἐκτὸς μόλις τῆς καντιανῆς, δὲν εἶναι ὅμως ἄμοιρος πλατωνισμοῦ, ἰδιαίτερα στὴν πολιτικὴ θεωρία του καὶ στὴ σύλληψη τῆς ἀποστολῆς τῶν σοφῶν, ὅπως καὶ σὲ ὀρισμένες ἔννοιες καὶ ἐκφράσεις του. Ἐξ ἄλλου, δὲν εἶχε ἄμεση καὶ ἀκέραιη γνώση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ πολεμικὴ του εἶχε μᾶλλον στόχο τὸν πλατωνισμό τοῦ Stolberg. Ἐγγύτεροι πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Hölderlin, ἦσαν ὁ Friedrich Schlegel καὶ προπάντων ὁ Schleiermacher, ὁ καὶ μεταφραστής, ὑπενθυμίζω, τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ ἐπίσης ὁ Schelling καὶ ὁ Hegel. Ὁ Schleiermacher ἔχει σὲ τόνο ἐξομολογητικὸ γράψει: «ὁ Πλάτων εἶναι ὁ συγγραφεὺς ποὺ γνω-

ρίζω καλύτερα. Έχω μεγαλώσει μαζί του». Και ἄς μὴ λησμονοῦμε, ὅτι ἡ μετάφραση τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τὸν Schleiermacher, δημοσιευμένη μεταξὺ 1807 καὶ 1828, ἔχει χαρακτηριθεῖ ἀπὸ τὸν Dilthey ὡς τὸ πιὸ μεγάλο ἐπίτευγμα τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς, καίριο γιὰ τὴ γνώση τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Ὁ Schelling, ἀριστοτέχνης στὴν ἀναπλαστικὴ ἀφομοίωση τῶν ἀλλότριων θεωριῶν, εἶχε πολλαπλὰ ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, κατ' ἐξοχὴν ὅμως στὴν κοσμολογία του, μὲ τὴ θεωρία του γιὰ τὴν «ψυχὴ τοῦ κόσμου» (τὴν *Weltseele*), ὅπου ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Jacob Böhme ὁ Πλάτων εἶναι ἡ κύρια ἐμπνευστικὴ πηγὴ του, μάλιστα ὄχι μόνο στὴν πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ ἔργου *Weltseele*, τὸ 1798, ἀλλὰ καὶ στὴ δεύτερη ἐκδόσή του μετὰ ὀκτὼ χρόνια. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ ἴδιος ὁ Jacob Böhme δὲν εἶναι ἄμοιρος πλατωνισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ στὴν πολιτικὴ φιλοσοφία ὁ Schelling ἐμπνέεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, μάλιστα καὶ ἀναφέρεται ρητὰ μὲ θαυμασμό στὴν *Πολιτεία* τοῦ Πλάτωνος. Γράφει: γιὰ τὸ βασικὸ αὐτὸ πρόβλημα «ἕως σήμερα ἡ *Πολιτεία* τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἡ μοναδικὴ λύση...τὸ θεῖο αὐτὸ ἔργο θὰ μείνει τὸ ἀρχέτυπο καὶ τὸ πρότυπο».

Ἡ Ἰένα εἶναι ἡ γενέθλια πόλη τῆς φιλοσοφίας τοῦ Hegel. Ἐκεῖ, μεταξὺ 1800 καὶ 1807, διαμορφώθηκε ὁ Hegel σὲ αὐτοδύναμο φιλόσοφο. Καὶ αὐτὸ συντελέσθηκε προπάντων μὲ τὴν ἐνδελεχέστατη μελέτη ὀρισμένων διαλόγων τοῦ Πλάτωνος. Εἶχε ὁ Hegel ἀποκτήσει ἔργα τοῦ Πλάτωνος, ὅταν διέμενε ἀκόμη, ἕως τὸ 1800, στὴ Φρανκφούρτη. Ἐκεῖ ἄλλωστε βρισκόταν σὲ πνευματικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸν παλαιό του συμμαθητὴ Hölderlin, τὸν φιλοσοφημένο μεγάλο ποιητὴ, καὶ μὲ τὸν Isaac von Sinclair, καὶ δεχόταν πρόθυμα νὰ γνωρίζει τὶς πνευματικὲς ἀναζητήσεις τους. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ προσπαθοῦσαν τότε νὰ ὑπερβοῦν τὴ φιλοσοφία τοῦ Kant καὶ τοῦ Fichte μὲ στροφὴ βαθύψυχη πρὸς τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος.

Στὴν Ἰένα ὁ Hegel, ἀλλὰ καὶ ὕστερα ἕως καὶ τὴν περίοδο τῆς διαμονῆς του καὶ διδασκαλίας στὸ Βερολίνο, μελετοῦσε κείμενα τοῦ Πλάτωνος καὶ ἀξιοποιοῦσε τὴ δυνατὴ συμβολὴ τῶν πλατωνικῶν ἐννοιῶν στὴ συγκρότηση τῆς ἰδικῆς του φιλοσοφίας, καὶ ἀντιπαρατασσόταν πρὸς αὐτὲς καὶ πρόβαλε τὴ σημασία τους γιὰ τὴν Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅ,τι ἔγραψε γιὰ τὸν διάλογο τοῦ Πλάτωνος *Παρμενίδης* στὴ *Phaenomenologie des Geistes*, ἐκδομένη τὸ 1807, καὶ ὅ,τι ἔλεγε στὴν πανεπιστημιακὴ διδασκαλία του τὸ 1825 γενικὰ γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος: «Ὁ *Παρμενίδης* τοῦ Πλάτωνος, τὸ ἀναμφίβολα πιὸ μεγάλο ἔργο τέχνης τῆς ἀρχαίας διαλεκτικῆς, θεωρήθηκε ὡς ἡ ἀληθινὴ ἀποκάλυψη καὶ ἡ θετικὴ ἔκφραση τοῦ θείου βίου». «Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα δῶρα τοῦ πεπρωμένου εἶναι ἡ διατήρηση τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος· μορφὴ καὶ περιεχόμενό τους ἐνέχουν σαγηνευτικὴ σπουδαιότητα». Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ ὑπεράσπιση τοῦ Πλά-

τωνος έναντίον τῆς κατηγορίας περὶ ἐκλεκτισμοῦ, καὶ ἡ ἀναγόρευση τῆς φιλοσοφίας του σὲ κόμβο (Knote) τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, ὅπου συγκλίνουν ὅσα προηγήθηκαν, ἀπὸ ὅπου ξεκινοῦν ὅσα ἐπακολούθησαν. Καὶ δὲν εἶναι ἀκόμη ἀγνοητέα ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία καὶ ἡ ὑπεράσπιση τῆς ἀξίας τῆς *Πολιτείας* τοῦ Πλάτωνος, παρὰ ὅποια κρίσιμη ἀντιδιαστολὴ τῆς ἰδικῆς του θεωρίας τῆς πολιτείας.

Ἀξίζει νὰ ἐπισημάνομε ὅ,τι γράφει ὁ Glockner τὸ 1965 (*Hegel-Studien*, Beiheft 2): ὁ Hegel «ὡς πλατωνικὸς ἀρχίζει νὰ εἶναι ἀληθινὰ ὅ,τι εἶναι: φιλόσοφος»· καὶ ἀποτελεῖ θέμα πρὸς συζήτηση «ἂν καὶ ὡς ποιοὺ βαθμὸς ὁ Hegel —παρ' ὅλο τὸν ἐπάνω στὴν καντιανὴν βάση ὑψωμένο ὑπερβατολογικὸ ἀριστοτελισμό— ἔχει μείνει μέχρι τέλους ἴσως πλατωνικός». Βέβαιον μᾶλλον εἶναι γιὰ τὴν πολιτικὴν φιλοσοφίαν του, ὅτι παρουσιάζεται πιὸ ἐκδηλὰ πλατωνικὴ στὴν περίοδο τῆς Ἰένας, δηλαδὴ πιὸ συγγενικὴ πρὸς τὶς προτάσεις τοῦ αἰσιόδοξου Πλάτωνος τῆς *Πολιτείας*, παρ' ὅσον ἐμφανίζεται ἀργότερα στὴν περίοδο τοῦ Βερολίνου. Ἀλλὰ δὲν πρέπει καὶ νὰ λησμονοῦμε ὅτι ἡ ἐποχὴ τοῦ Βερολίνου γιὰ τὸν Καθηγητὴ Hegel ἐνέχει ὀλιγότερη εὐχέρεια στὴν ἐκφραση δημόσια τῶν πολιτειολογικῶν στοχασμῶν του παρ' ὅσον ἡ περίοδος τῆς Ἰένας. Ἐξ ἄλλου τὸν νεανικὸ ἐνθουσιασμό ἔχει διαδεχθεῖ ἐν τῷ μεταξὺ πικρὴ δυσπιστία ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα νὰ ἐπηρεάζει ἡ φιλοσοφία τὴν πολιτικὴν, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ στὸν Πλάτωνα, μεταξὺ *Πολιτείας* καὶ *Νόμων* ἢ καὶ *Πολιτικοῦ* ἤδη. Προπάντων ὅμως πρέπει νὰ τονισθεῖ ἡ συμβολὴ τῶν πλατωνικῶν διαλόγων *Παρμενίδης*, *Σοφιστής* ἢ καὶ *Φίληβος* στὴ διαμόρφωση τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Hegel. Ἐχει τονισθεῖ ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ Κωνσταντῖνο Μαρκῆ, στὴν διδακτορικὴ διατριβή του *Platon und die Platon-Interpretation Hegels* τοῦ 1967, ὅτι οἱ ἐγελιανὲς ἔννοιες «εἶναι, ὡς συγκεκριμένο-γενικό», «διαλεκτικὴ ὡς κίνησις τοῦ νοήματος» εἶναι συγκομιδὴ τῆς ἀπὸ τὸν Hegel ἐρμηνείας τοῦ *Σοφιστῆ*, καὶ ὅτι οἱ ἀναπτυγμένες στὸν *Παρμενίδη* πλατωνικὲς ἔννοιες «ἰδέα» καὶ «διαλεκτικὴ» ἔχουν ὑποστεῖ ἀπὸ τὸν Hegel ἀπολυτοποίησι πρῶτα καὶ ὑπέρβασι ἔπειτα.

Ἐξ ἄλλου ἀξίζει νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅ,τι ἔγραφε ὁ διάσημος γερμανὸς ἱστορικὸς τῆς Φιλοσοφίας Windelband (*Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*, ἔκδ. 1935, σ. 210): ὅτι δὲν εἶναι ἄσχετες πρὸς τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Hegel οἱ κατὰ Πρόκλον, τὸν μετὰ ὀκτῶ αἰῶνες διάδοχο τοῦ Πλάτωνος στὴ Σχολαρχία τῆς Ἀκαδημίας, τρεῖς στιγμὲς στὴν διαλεκτικὴν πρόβασι, «μονή», «πρόοδος», «ἐπιστροφή», ἢ ἀκόμη καὶ ὅτι ὁ Hegel ἔχει πρὸς τὴν γερμανικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὅλην προηγούμενὴν του πνευματικὴν δράσιν, τὴν ἴδια στάσιν, ὅπως εἶχε ὁ Πρόκλος πρὸς τὴν ἐλληνικὴν.

Ἀναμφίβολη παραμένει ἡ κρίσιμη ἐπίδρασις τοῦ Πλάτωνος στὸν Hegel, ὅσο καὶ ἂν ὑπάρχει διάθεσις νὰ ἐμφανίζεται ὁ Hegel στὴν ἱστορίαν τῆς

φιλοσοφίας ως αντίστοιχος πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη, παρὰ τὴν ἔντονη διαμαρτυρία ἤδη τοῦ Schelling, στὴν ἀπὸ 23.4.1938 ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Victor Cousin.

Βέβαιο ἐξ ἄλλου εἶναι, ὅτι ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀναθέρμανση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸν Πλάτωνα στὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ καὶ στὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἰῶνα, ἐπίτευγμα κατ' ἐξοχὴν τοῦ Tennemann, τοῦ Schleiermacher, ἀλλὰ καὶ τοῦ Hegel, ἡ παρουσία τοῦ Πλάτωνος παραμένει ἔντονη στὸ πνευματικὸ στερέωμα τῆς Γερμανίας. Δηλωτικὸ τῆς ἔντονης αὐτῆς παρουσίας εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Nietzsche χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος, στὸ ἔργο του *Die Unschuld des Werdens* (τομ. I § 79), τὴν πρωτότυπη κατὰ πρόθεση φιλοσοφία του ὡς «ἀντεστραμμένο πλατωνισμό», μὲ ἀναφορὰ δηλαδὴ στὸν Πλάτωνα, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ὁ Heidegger (*La doctrine platonicienne de la vérité*, σ. 49) χαρακτηρίζει τὸν Nietzsche ὡς «τὸν πιὸ ξέφρενο πλατωνικὸ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς δυτικῆς μεταφυσικῆς». Πέραν ὅμως ἀπὸ τὸ ζήτημα τοῦ «ἀντεστραμμένου πλατωνισμοῦ» ἢ τοῦ «ξέφρενου πλατωνισμοῦ» τοῦ Nietzsche, φιλοσόφου τοῦ τέλους τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἰῶνα, οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα στὴ Γερμανία καὶ στὴν ἄλλη Εὐρώπη δὲν εἶναι ξένοι πρὸς τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος, τὴν κατ' ἐξοχὴν philosophia perennis.

Κωνσταντῖνος ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ
(Ἀθῆναι)

PLATON UND DIE DEUTSCHE PHILOSOPHIE

Zusammenfassung

Dass der Platonismus durch die Jahrhunderte hindurch der europäischen Philosophie sein Gepräge verliehen hat, ist eine Tatsache, die von Philosophen wie auch von Philosophiehistorikern anerkannt ist. Wegen ihres unsystematischen Charakters ist die platonische Philosophie unterschiedlich rezipiert worden. In der deutschen Philosophie stösst man schon am Anfang des 16. Jh. auf den Platonismus, und zwar in der Kosmologie J. Reuchlins, in der unter anderem Elemente des Platonismus von Florenz zu finden sind. In der kaum von Platon beeinflussten philosophischen Gedankenwelt Europas des 17. Jh., als der Cambridge-Platonismus mit R. Gudworth und H. More auftauchte, lobt immer wieder Leibniz, ein ausgezeichneter Platonkenner, die

platonische Ethik und Metaphysik und wagt sogar die “Monaden”, Hauptbegriffe der eigenen Philosophie, mit den ὄντως ὄντα bzw. den Ideen Platons zu identifizieren.

In der zweiten Hälfte des 18. Jh. erscheinen von Platons Werk geprägte Arbeiten, und zwar die von Mendelssohn, Eberhard und Engel; dazu gehört auch das bekannte Werk Tennemanns, *System der platonischen Philosophie*, das von 1772 bis 1795 veröffentlicht worden ist. In dieser Zeit wird Platon entweder als Philosoph mit esoterischen Tendenzen oder als Vorgänger des Christentums dargestellt. Zu den Platonisten dieser durch die Tendenz zur Rückkehr zum traditionellen Humanismus gekennzeichneten Epoche gehören Hamann, Kleuker, Jakobi, Schlosser und der Holländer Hemsterhuis. Graf Stolberg bezeichnet Platon als vorchristlichen Philosoph, und J. Brucker setzt sich tatkräftig gegen die platonische Philosophie ein. Kant hebt die mathematischen Auffassungen wie auch das moralische Ideal Platons —freilich auch mit Kritik— lobend hervor.

Während des letzten Jahrzehntes des 18. Jh. und der ersten Jahrzehnte des 19. Jh. erwacht das Interesse an Platon in Deutschland und besonders in Jena erheblich. Unter den Denkern dieser Zeit sind Hölderlin, Fr. Schlegel und Schelling vielfach von Platon beeinflusst worden, während auch bei dem bekannten antiplatoniker Fichte Spuren des Platonismus zu finden sind. Dabei hat Schleiermacher mit seiner Übersetzung der platonischen Dialoge zur Erweckung des Interesses am platonischen Werk beigetragen. Hegel steht unter dem grossen Einfluss Platons; bekannt ist der Beitrag der Dialoge *Parmenides*, *Sophistes* und *Philebos* an der Gestaltung der hegelschen Dialektik. Der Einfluss des Platonismus ist auch bei Nietzsche zu erkennen. Schliesslich sind die meisten grossen Philosophen des 20. Jh. in Deutschland und ganz Europa mit der Philosophie Platons vertraut.

Ἰωάννης ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΟΣ